

НАСЕЛЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ В ЕТНОМОВНОМУ ВИМІРІ

(Рецензія на монографію Володимира Скляра
"Етномовні процеси в українському просторі: 1989 – 2001 рр." –
Харків: Ексклюзив, 2009. – 544 с.)

В українській науці двох останніх десятиліть актуалізувалася етнічна проблематика. Етномовна тематика стала ключовою в українській гуманітаристиці, зокрема в українознавстві. Етнічний склад та мовна структура населення впливають не лише на внутрішньополітичну ситуацію в Україні, але на її взаємини з сусідніми державами. Вивчення цих процесів, окрім наукового значення, має також і вплив на суспільно-політичне життя, насамперед в контексті подолання стереотипів радянської доби в оцінці етномовної структури населення.

Монографія Володимира Скляра "Етномовні процеси в українському просторі: 1989 – 2001 рр." безпосередньо присвячена актуальній у сучасній науці проблемі – дослідженню етнічного та мовного складу населення України. Наукова новизна дослідження полягає насамперед у тому, що вперше етномовні процеси в Україні стали предметом окремого українознавчого дослідження.

У праці обґрунтовано актуальність теми, визначено хронологічні та географічні межі дослідження, проведено історіографічний аналіз дослідницької проблеми за окремими напрямками наукових досліджень: етнології, історії, мовознавства, соціології, географії, демографії, політології, психології. Основним джерелом стали матеріали переписів населення України 1989 та 2001 рр.

Варто погодитися зі структурою монографії, яка складається зі вступу, восьми розділів, висновків та додатків. Історіографії та джерелам присвячений перший розділ монографії. Результати опрацювання статистичних матеріалів переписів знайшли втілення в додатках (таблицях). Автор залучив до наукового обігу нову, насамперед статистичну інформацію, аналіз якої дає можливість встановити реальний стан етномовної структури населення у просторовому вимірі України. Залучення великого масиву нових статистичних даних створило умови для об'єктивного аналізу етномовних процесів в Україні.

У другому розділі "Об'єктивні та суб'єктивні чинники етномовної ідентичності населення" розглянуто наслідки асиміляційних процесів у мовному середовищі українців, а також визначено сутність змін статусних позицій українців та росіян за часів незалежності України з точки зору етнологічної науки. Встановлено також безпосередню залежність ступеню мовної асиміляції українців від рівня освіти. Третій розділ присвячений демографічним процесам, визначальною ознакою яких останніми роками, стала депопуляція. Окреслено особливості динаміки чисельності міського та сільського населення за окремими областями.

Безпосередньо аналіз етномовного складу населення України відображений у четвертому, п'ятому, шостому та сьомому розділах монографії. Інформативне наповнення має п'ятий розділ "Українці у просторовому вимірі України", де визначено динаміку їхньої чисельності за 1989 – 2001 рр., територіальне розміщення та частку в етнічному складі, у тому числі з урахуванням територіальних відмінностей між міським та сільським населенням. Особливості етномовної структури населення урбаністичного середовища України розглядаються у сьомому розділі. Встановлено істотні відмінності у мовній структурі міського населення південно-східних областей, порівняно із західними та центральними.

Досить важливим є останній, восьмий розділ монографії, де розглянуто етномовну структуру населення українського прикордоння і не лише в межах областей, але й окремих міст та

районів. На основі аналізу статистичних матеріалів визначено, що українці становлять абсолютну більшість серед усього населення безпосередньо у прикордонні, окрім Криму. Тільки у восьми із 90 прикордонних районів окремі етнічні меншини склали абсолютну більшість серед усього населення.

Важливою складовою роботи є поняттєво-термінологічний словник, підготовлений автором на основі опрацювання наукової та довідкової літератури не лише з етнології, але й суміжних наук. Цілком слушними та обґрунтованими є також узагальнення та висновки дослідження.

Монографія не позбавлена і окремих недоліків. Зокрема, насиченість статистичними даними дещо знижує рівень сприйняття тексту, але з іншого боку, якраз ці матеріали наочно відображають етномовні процеси. Автору слід було б чіткіше визначитися з поняттям "прикордоння". На стор. 300 монографії автор, на наш погляд, неправомірно стверджує "... спроби з боку окремих політиків нав'язати українському суспільству ідею про поліетнічний склад населення України, не відповідає дійсності". У цьому зв'язку виникає запитання. А що ж тоді відповідає дійсності? Україна є моноетнічною державою? Чи ні? Відповіді немає.

Робота значно виграла б, якби автор провів більш ґрунтовний аналіз етномовної політики в Україні часів незалежності.

Однак, незважаючи на недоліки, дослідження Володимира Скляра вирізняється науковою новизною одержаних результатів і сприяє формуванню нового бачення етномовних процесів у сучасній Україні. Ця праця має також і важливе практичне значення. Її матеріали, зокрема узагальнення та статистичні дані, можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування в їхній діяльності, насамперед у здійсненні етномовної політики. Результати роботи потрібні і для створення узагальнюючих наукових праць і навчальних посібників українознавства, етнології, історії України.

На нашу думку, рецензована праця викличе інтерес у науковців і всіх, хто цікавиться етнічними процесами у сучасній Україні.